
УДК 351.74(477)-044.245

Геннадій Геннадійович ДЕДУРІН,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та теорії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5277-023X>

ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА)

Розбудова демократичної держави і громадянського суспільства вимагає чіткої визначеності компетенції правоохоронних органів, які мають сприяти цим процесам, захищаючи інтереси громадян. З огляду на це, надзвичайно важливим є дотримання законності правоохоронцями, недопущення будь-яких проявів зловживання владою або свавілля з їх сторони. На сучасному етапі існує ціла низка нормативно-правових актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів, зокрема і за допомогою встановлення певних правових обмежень у їх діяльності.

Насамперед, звернемося до Закону України «Про національну поліцію», який набрав чинності з 7 листопада 2015 р. У ст. 7 розділу II «Принципи діяльності поліції» Закону зазначається, що поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. І далі: «У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками» [1]. Ці положення повністю відповідають конституційним принципам та міжнародним гуманітарним стандартам.

Ст. 8 затверджує принцип законності у діях поліції, обмежуючи її діяльність межами повноважень та способами, визначеними виключно Конституцією та Законами України. Ст. 10 має припис, який забороняє поліцейським використовувати службові повноваження у політичних

цілях. У ст. 42 йдеться про заходи примусу, які можуть бути використані поліцейським. Жоден з засобів примусу, що не потрапив до переліку, наведеному у цій статті, поліцейські не можуть використовувати за будь-яких обставин. Також п. 7 ст. 42, обмежує застосування заходів примусу моментом досягнення очікуваного результату. П. 5 ст. 43 з одного боку обмежує застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, але з іншого, допускає вихід за встановлені обмеження у випадку учинення даними категоріями осіб збройного чи групового нападу, збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, з метою відбиття такого нападу або подолання опору, коли іншими способами і засобами це зробити неможливо [2, с. 137]. У цьому принципова відмінність діючого Закону від попереднього Закону «Про міліцію», який не залишав міліціонерам законних засобів виходу за рамки встановлених обмежень щодо застосування заходів примусу.

Дуже важливою у контексті дослідження є ст. 45 «Застосування спеціальних засобів». По-перше, в ній передбачено застосування поліцейським спеціальних засобів тільки у разі проходження ним спеціальної підготовки. По-друге у п. 4 даної статті докладно наведено основні обмеження і заборони щодо використання поліцейськими спеціальних засобів. Стаття 46 регулює використання співробітником поліції вогнепальної зброї. Як і у випадку зі спеціальними засобами, вона може використовуватися тільки після проходження спеціальної підготовки. Застосування вогнепальної зброї обмежується необхідністю попередження, крім випадків зазначених у п. 6 даної статті. У п. 9 ст. 46 вказується, що «Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогнеонебезпечних та вибухонебезпечних місцях...», але й тут законодавець залишає поліцейську шпарину для подолання цього обмеження, додаючи «...крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності» [1].

Закон України «Про Службу безпеки України» так само як і Закон «Про національну поліцію України», наголошує на тому, що всі дії співробітників СБУ мають відбуватися у межах Конституції та законів нашої держави. Щодо конкретних прикладів обмежень, то їх, на відміну від попереднього закону, можна навести значно менше. Так, у ст. 19-2 «Обмеження щодо роботи близьких осіб» зазначається, що співробітники СБУ не можуть мати в безпосередньому підпорядкуванні або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам [3]. А у Законі України «Про прокуратуру» взагалі відсутні згадки про наявність будь-яких обмежень у діяльності її органів, за виключенням узагальненої вимоги необхідності діяти у межах законів та Конституції [4]. Крім того, співробітники національної поліції, служби безпеки та прокуратури у своїй діяльності обмежені відповідними статтями Закону України «Про запобігання корупції», підписаному президентом у жовтні 2014 року, зокрема у частині щодо обмеження використання службових повноважень у особистих цілях (Розділ IV, ст. 22), обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25) тощо [5].

Певну обмежувальну роль у діяльності правоохоронних органів покликані відігравати і окремі статті Кримінального кодексу України. Наприклад, ст. 365 «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу», визначає, що «Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб... карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років». Також кримінальне покарання передбачено за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371); притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372); примус давати показання (ст. 373) [6]. Санкційна частина згаданих статей розповсюджується на слідчих, прокурорів, працівників підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність чи інших уповноважених, на зазначені у статтях дії, осіб.

Ст. 9 чинного Кримінального процесуального кодексу України вимагає від суду, слідчого судді, прокурору, керівника органу досудового розслідування, слідчого неухильно дотримуватися принципу законності під час кримінального провадження. Відповідно, він є ключовим при визначенні обмежень у діяльності правоохоронних органів. Серед інших принципів, дотримання яких теж має утримувати правоохоронців у певних межах та запобігати проявам свавілля з їх боку, у КПК згадуються наступні: повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та

особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, збереження таємниці спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності тощо (ст. 11–16) [7].

Таким чином, аналіз чинного законодавства переконує, що обмеження є дійсно важливим елементом системи державно-правових заходів, які забезпечують дотримання законності у діяльності правоохоронних органів. Втім, на думку автора, суттєвого вдосконалення вимагає та частина нормативно-правової бази, що встановлює обмеження у діяльності Служби безпеки України та органів прокуратури.

Список бібліографічних посилань

1. Про національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 01.03.2019).
2. Науково-практичний коментар Закону України «Про національну поліцію» / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : Центр учб. літ., 2016. 292 с.
3. Про Службу безпеки України : закон України від 25.03.1992 № 2229-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 01.03.2019).
4. Про прокуратуру : закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 01.03.2019).
5. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700- VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.03.2019).
6. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.03.2019).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.03.2019).

Одержано 04.03.2019